

Een rode draad die voert naar de Bersiap-discussie

De discussie over de term "Bersiap" laat zien dat met Indo-Europeanen in Nederland nog steeds weinig rekening wordt gehouden, dat sommigen er misschien niet eens bij stilstaan dat er nog Indo's zijn die hun eigen ervaringen en geschiedenis hebben. Zij toont aan dat het marginaliseren van Indo-Europeanen nog steeds gaande is, een rode draad die zich al sinds de koloniale periode uitrolt.

In Indië hadden Indo-Europeanen geen eigen wettelijke positie, maar werden zij ondergebracht bij de Europese gemeenschap, terwijl zij in de praktijk niet de voordelen hadden van de andere, Nederlandse Europeanen. Een eigen positie had kunnen bijdragen aan een sterker gevoel van eigenwaarde onder Indo-Europeanen en aan hun emancipatie. In plaats daarvan werden zij ingekapseld binnen de groep der Europeanen, maar werden binnen die groep naar de marge verwezen.

Direct na de Japanse capitulatie en de uitroeping van de onafhankelijkheid van Indonesië, waren Indo-Europeanen, maar ook Indonesiërs en anderen van wie gedacht werd dat zij met Nederlanders hadden samengewerkt, als eerste slachtoffer van het geweld van de Bersiap, zo genoemd naar de strijdkreet van groepen die deze slachtingen aanrichtten. De meeste totoks ("volbloed" Nederlanders) zaten nog in de kampen, die na de capitulatie van Japan in stand werden gehouden ter bescherming van deze Nederlanders. De term "Bersiap" heeft hierdoor met name voor Indo-Europeanen een lading gekregen die agressie en geweld uitdrukt en waarvan de betekenis verder reikt dan alleen tot deze naoorlogse periode, maar ook herinneringen oproept aan de behandeling van Indo's in het verleden.

De Bersiap is zo voor vele Indo-Europeanen een deel geworden van hun identiteit. Deze identiteit heeft vele facetten en is gebouwd op het koloniaal verleden, de Japanse bezetting, Bersiap en dekolonisatie, de migratie en de ontvangst in Nederland. Verschillende generaties Indo's zullen op verschillende aspecten het accent leggen, maar uiteindelijk heeft de Indo-identiteit steeds ook te maken met de geschiedenis van afwijzing door dominante groepen.

Deze rode draad van afwijzen, negeren en marginaliseren wordt tot nu toe voortgezet. Het is in dit verband opmerkelijk dat de aanstaande tentoonstelling in het Rijksmuseum gaat over het Indonesisch perspectief, terwijl zo'n nationale instelling geen aandacht lijkt te hebben voor de Indo-Europese kant van het verhaal. Tegen een Indonesische invalshoek is op zich natuurlijk geen bezwaar, maar het past wel in de lijn waarbij de aandacht slechts uitgaat naar de overwinnaars, alsof de periode van kolonialisme en dekolonisatie niet veel complexer was.

Illustratief voor de houding van sommige Nederlandse onderzoekers is de reactie van Harm Stevens, conservator bij het Rijksmuseum. N.a.v. de komende tentoonstelling in het Rijksmuseum werd hij vorig jaar geïnterviewd voor het eerste nummer van het *Indies Tijdschrift*. Op de vraag naar de rol van Indo's in deze tentoonstelling, kon hij niets anders zeggen dan dat er fotoalbums in het Tropenmuseum liggen die tijdens de revolutiejaren zonder eigenaar zijn

aangetroffen. Indo's gereduceerd tot fotoalbums in het Tropenmuseum! Het tekent de houding van onderzoekers die geen echte emotionele binding hebben met het object van onderzoek en geen empathie kunnen opbrengen voor een gemeenschap die existentieel verbonden is met Indonesië.

Schokkend zijn de opmerkingen van Remco Raben, bijzonder hoogleraar koloniale en postkoloniale geschiedenis, in een interview in *Folia*, waarbij door hem wordt beweerd dat de gezichtspunten van de Indonesiër niet serieus worden genomen en en passant Indo's door hem worden geframed als rechts-radicalen, "een duister clubje kritische en conservatieve Indische Nederlanders".

Maar is de gehele tentoonstelling niet een bewijs van het tegendeel? Het Indonesisch perspectief wordt integendeel al langer veel meer serieus genomen dan dat van Indo-Europeanen, die zelden en dan alleen nog na actie van Indo-Europeanen zelf, werden gehoord.

En waarom wordt er op zo'n ongenueanceerde en arrogante manier gesproken over mensen die pijnlijke herinneringen hebben aan wat er hen en hun familie en vrienden is overkomen? Het is weer kwetsend voor een groep die in het verleden al vaker gekwetst werd. De rode draad rolt zich verder uit.

Dat in Indonesië de term "Bersiap" niet wordt gebruikt is niet zo verwonderlijk. Ook daar verwijst deze term vooral naar een periode van leed en geweld tegen weerloze burgers. Maar omdat dit geweld van Indonesische kant kwam, werpt het een smet op de onafhankelijkheidsstrijd van de Indonesiërs. Het past niet in het nationaal narratief van een glorieus en vredelievend streven naar onafhankelijkheid. Een streven dat op zich terecht was, maar waarbij wel sommige dingen verkeerd zijn gegaan.

En zo laten sommige historici, van wie een kritische houding mag worden verwacht, zich op sleeptouw nemen door meningen zonder zich te verdiepen in feiten.

Ik kom uit een Indo-Europese familie die al generaties in Indië leefde en die tijdens de Japanse bezetting deels in kampen verbleef en voor een deel buitenkamper was. Sommigen buiten die kampen hebben de Bersiap aan den lijve ondervonden.

In 1957 woonde ik nog met mijn ouders in Jakarta. Toen begin december van dat jaar ons huis werd besmeurd met teksten tegen Nederlanders (de kwestie rondom Nieuw-Guinea begon steeds verder op te lopen) kwamen bij mijn moeder weer de herinneringen aan de angst en agressie van de Bersiap naar boven. Een maand later was ik met mijn moeder naar Nederland vertrokken.

Mijn moeder, zij leeft al lang niet meer, heeft toen definitief het land moeten verlaten waar zij en haar ouders geboren waren. Zij heeft gehouden van dat land en de mensen en is later nog een aantal keren terug gegaan naar Indonesië, vooral om nog eens goede vrienden te bezoeken. Zij heeft de Hollandse onwetendheid en arrogantie in Indië over zich heen laten komen, zij heeft haar ouders in de oorlog verloren en zij heeft de Bersiap meegemaakt.

De rode draad zal zich wel blijven uitrollen met als voorlopig dieptepunt dat Indo-Europeanen niet in hun eigen woorden uitdrukking kunnen geven aan wat zij hebben meegemaakt en totdat zij zijn weggeschreven uit de koloniale geschiedenis van Nederland.

Pim ten Hoorn

Januari 2022